

**Combaterea discriminării și a discursului de ură în Republica Moldova.
Studiu de caz privind implicațiile acestui flagel hibrid în spațiul
audiovizual din Republica Moldova**

**Prof.univ.dr.hab. Dragoș VICOL
Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM)**

Abstract: *When reporting the issues in news bulletins and in informative and analytic emissions broadcasted from the Russian Federation the labelling are used in order to discredit and to show in a negative connotations one of the sides of the conflicts. By means of texts and photos is manipulated and misinformed the public about the events in the Ukraine through methods of montage trickings and commentaries aiming to support informationally the separatist forces. There are also promoted and intensified different rumours. It is made use of defamatory and offensive words, the hatred towards European and Euroatlantic values are thoroughly propagated.*

Keywords: *News bulletin, informative and analytic emissions, labellings, manipulation, disinformation.*

Codul audiovizualului din Republica Moldova instituie, prin art. 41 alin. (1) lit. d), obligativitatea Consiliului Coordonator al Audiovizualului (în continuare CCA) de a asigura „protejarea demnității umane”, aceasta fiind reglementată și prin formula generală a art. 6 „Garantarea moralității și asigurarea protecției minorilor”, care prin alin. (1) stipulează: „Radiodifuzorului îi este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de incitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex”, iar alin. (2) prevede expres: „Este interzisă difuzarea de programe care pot afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor, în special programele care conțin pornografie, violență exagerată sau limbaj licențios”. (articolul 6)

Art. 2 din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare definește noțiunea de discurs care incită la ură precum o formă de exprimare care provoacă, propagă, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță, iar art. 3 alin. (5) din aceeași Lege stabilește „garanții privind libertatea de exprimare care nu se extind asupra discursurilor care incită la ură sau la violență”.

Totodată, Convenția Europeană cu privire la Televiziunea Transfrontalieră, Strasbourg, 5.V.1989 (ratificată de Republica Moldova prin Legea „Pentru ratificarea Convenției europene cu privire la televiziunea

transfrontalieră” nr. 1555 din 19.12.2002, publicată în Monitorul Oficial nr. 190 din 31.12.2002), ale cărei norme sunt obligatorii pentru toți radiodifuzorii aflați sub jurisdicția Republicii Moldova, le incumbă acestora responsabilități clare care vizează „respectul demnității ființei umane” la art. 7 alin. (1) se menționează expres: *„Toate elementele serviciilor de programe, prin prezentarea lor și conținutul lor, trebuie să respecte demnitatea ființei umane și drepturile fundamentale ale semenilor. În particular, ele nu trebuie: a) să fie contrare bunelor maniere și mai ales să conțină pornografie; b) să pună în valoare violența nici să fie susceptibile de a incita la ura rasială”*.

Codul de conduită al radiodifuzorilor (adoptat prin Decizia nr. 127 din 26.12.2007, publicat la 01.02.2008 în Monitorul Oficial Nr. 21-24) prin art. 9, 12, 16, 17 stabilește normele ce urmează a fi respectate în prezentarea persoanelor aflate în situații de criză, dificile, dilematice sau cu conotație negativă, pentru a nu aduce atingere drepturilor fundamentale ale omului, iar art. 13 din același Cod prevede: *„Radiodifuzorii sunt datorți să nu discrimineze nici o persoană pe motive de rasă, etnie, religie, sex, vârstă, orientare sexuală ori dizabilități și să nu instige la ură și violență atunci când relatează fapte sau își exprimă opiniile”*.

În anul 2013, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a examinat două sesizări care invocau lezarea demnității umane.

Astfel, la data de 18.09.2013, Consiliul de Presă a informat CCA despre plângerea depusă de Centrul de informații GENDERDOC-M împotriva postului de radio „Jurnal FM” și a moderatorului Anatol Melnic referitor la încălcările admise în emisiunea **“X Te iubește”** din 29 iulie 2013, în care au fost semnalate mai multe abateri de la prevederile pct. 4.1, 4.2, 4.4 și 4.15 din Codul deontologic al jurnalistului cu referire la obligația respectării dreptului la viața privată și demnitate, precum și interdicția discriminării persoanelor. În cadrul emisiunii, a avut loc o discuție telefonică între prezentator și o persoană, care se presupune a fi de orientare sexuală netradițională. Este de precizat faptul că prezentatorul nu a informat din start interlocutorul că este un dialog la radio, creînd impresia unei discuții private, iar la final, acesta a prezentat datele interlocutorului, menționînd numele, prenumele, vîrsta și strada din orașul în care acesta locuiește, furnizînd, în acest mod, informații suficiente pentru a putea fi identificată persoana dată și prejudiciîndu-i, în acest mod, dreptul la respectul vieții private și de familie. De asemenea, la finalul emisiunii, prezentatorul i-a acordat interlocutorului unele întrebări cu tentă discriminatorie. Prin Decizia CCA nr. 151 din 26.09.2013, postul de radio

„Jurnal FM” a fost avertizat public pentru derogări de la legislație.

La data de 22.11.2013, la Consiliul Coordonator al Audiovizualului a parvenit o sesizare din partea deputatului în Parlamentul Republicii Moldova, Ina Șupac, prin care își exprima dezacordul față de declarațiile făcute de invitații emisiunii „Fabrika”, difuzată de postul de televiziune „Publika TV”. Dna Ina Șupac considera că *„acțiunile invitaților poartă un caracter de manifestare a extremismului, iar ediția acestei emisiuni promovează activitatea extremistă”*. În argumentarea sesizării sale, petiționara invoca faptul că declarațiile făcute în cadrul acestei emisiuni cad sub incidența Legii privind contracararea activității extremiste, a Legii cu privire la libertatea de exprimare și a Legii cu privire la asigurarea egalității. Analizînd cu atenție fiecare enunț din emisiune, membrii CCA nu au constatat nici o replică sau afirmație care să confirme sau să fie pasibilă de a sugera acuzațiile formulate în sesizare, iar prin Decizia CCA nr. 194 din 10.12.2013, CCA a respins sesizarea dnei Ina Șupac, ca fiind nefondată.

În anul 2014, la Consiliul Coordonator al Audiovizualului a parvenit o petiție de la cetățeanul Talgat Moșaeu, prin care a solicitat CCA să stabilească legalitatea acțiunilor postului de televiziune „Publika TV”, care, în opinia sa, la difuzarea subiectului din 29 mai 2014 din cadrul programului informativ de la orele 18:00 și 19:00, a recurs la incitare la ură pe considerente de religie și lezarea demnității familiei sale. Monitorizările efectuate de CCA au atestat că postul de televiziune „Publika TV” a difuzat, la data de 29 mai 2014, subiectul cu titlul „Educația religioasă prin violență” (buletinul informativ în limba rusă – ora 18:00:56; buletinul informativ în limba română – ora 19:01:26, ambele subiecte avînd durata de 2 min. 29 sec.), în care se relatează despre un caz de violență domestică asupra unei minore din satul Răzeni, r-nul Ialoveni. Conform textului prezentatoarei, o fată de 14 ani dintr-o familie de musulmani a fost crunt bătută de tatăl său și închisă în casă pentru că a refuzat să se conformeze unor canoane religioase impuse în familie. Fata nu a frecventat câteva zile școala, iar profesorii au sesizat poliția despre acest caz. În cadrul aceluiași subiect difuzat la ora 18:00, în limba rusă, sunt date comentarii suplimentare cu privire la familia de confesiune musulmană. Astfel, reporterul susține că această familie musulmană este cunoscută de toți în acest sat, iar locuitorii nu o singură dată au fost martori ai cruzimii capului acestei familii, care este și liderul Organizației musulmane din localitate. În această ordine de idei, prin difuzarea subiectului „Educația religioasă prin violență”, postul de televiziune „Publika TV” a comis derogări de la

prevederile art. 4 al Deciziei CCA nr. 99 din 19.07.2012, conform căruia: *"În cadrul serviciilor de programe audiovizuale este interzisă orice referire defavorabilă sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia copilului, precum și la o eventuală dizabilitate a acestuia"*, și de la prevederile Legii cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației, și anume art. 4 alin. (2) lit. c), conform căruia în serviciile de programe radio și televizate se interzice difuzarea informației cu impact negativ asupra copiilor ce conține: *"orice referire defavorabilă sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia unui copil, precum și la dizabilitatea acestuia"*. De asemenea, postul de televiziune "Publika TV" a comis derogări și de la prevederile art. 13 din Codul de conduită al radiodifuzorilor, care prevede: *"Radiodifuzorii sînt datori să nu discrimineze nici o persoană pe motive de rasă, etnie, religie, sex, vîrstă, orientare sexuală ori dizabilități și să nu instige la ură și violență atunci cînd relatează fapte sau își exprimă opiniile"*.

În urma dezbaterilor publice din data de 25.07.2014, prin Decizia nr. 106, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a avertizat public întreprinderea "General Media Group" SRL, fondatoarea postului de televiziune "Publika TV", pentru transmisia serviciului de programe cu încălcarea prevederilor art. 4 din Decizia CCA nr. 99 din 19.07.2012, art. 4 alin. (2) lit. c) din Legea cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației, art. 13 din Codul de conduită al radiodifuzorilor.

Ținînd cont de faptul că anii 2014-2015 au fost ani electoral, una din sarcinile Consiliului Coordonator al Audiovizualului a fost elaborarea și adoptarea Concepției de reflectare a campaniei electorale. Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale, elaborat de CCA, a prevăzut expres interzicerea, în timpii de antenă oferiți pentru dezbateri, incitarea la ură sau discriminarea pe criterii de rasă, religie, naționalitate, sex, orientare sexuală, etnie; incitarea la război, ură interetnică sau separatism teritorial. Totodată, Regulamentul în cauză a stabilit și unele dispoziții pentru realizatorii și moderatorii emisiunilor de dezbateri electorale, care aveau obligația: de a asigura echilibrul necesar desfășurării emisiunii; de a formula clar întrebările, evitînd abordarea tendențioasă sau părtinitoare; de a asigura menținerea dezbaterii în tematica campaniei electorale; de a interveni în cazul în care invitații încalcă prevederile legislației în vigoare și a Regulamentului, în cazul în care aceștia nu se conformează solicitărilor moderatorului, inclusiv prin închiderea microfoanelor acestora.

Respectarea principiului echilibrului social-politic, echidistanței și al obiectivității în cadrul emisiunilor informative

Pe parcursul anului 2014, CCA a efectuat o monitorizare tematică cu privire la respectarea pluralismului social-politic în cadrul buletinelor de știri la principalele posturi de televiziune în perioada: 10 - 20 ianuarie 2014 și două sesiuni de monitorizări ale serviciilor de programe ale posturilor de televiziune, cu excepția celor autohtone în vederea respectării legislației audiovizuale naționale a Republicii Moldova în perioada: 18 - 24 aprilie 2014 și 14 - 20 iulie 2014.

1. Conotația reflectării liderilor politici prezentați în cadrul buletinelor informative ale posturilor de televiziune "Moldova-1", "Prime", "2 Plus", "Publika TV", "N 4", "PRO TV CHIȘINĂU", "TV 7" și "Canal 3" în perioada de raport a fost, în general, neutră, păstrându-se echilibrul între reflectarea pozitivă și cea negativă. Un decalaj mare în ceea ce privește ponderea reprezentărilor pozitive/negative ale subiecților politici în cadrul emisiunilor de știri a fost constatat la două posturi de televiziune: "Accent TV" și "Jurnal TV".

Luând în considerare faptul că prezentarea știrilor a avut o structură echilibrată, cu o conotație, în general, neutră, a reflectării subiecților politici, iar derogările atestate au fost nesemnificative, prin Decizia nr. 32 din 19 martie 2014, membrii CCA au aprobat Raportul de monitorizare a serviciilor de programe informative ale posturilor de televiziune "Moldova-1", "Prime", "Canal 3", "2 Plus", "N 4", "Accent TV", "Publika TV", "TV 7", "PRO TV CHIȘINĂU" și "Jurnal TV" la capitolul respectării prevederilor art. 7 din Codul audiovizualului. Concomitent, CCA a avertizat public întreprinderile "Telesistem TV" SRL, fondatoarea postului de televiziune "Accent TV", și "ÎCS "Jurnal de Chișinău Plus" SRL, fondatoarea postului de televiziune "Jurnal TV", pentru derogări de la prevederile art. 7 alin. (4) lit. c) din Codul audiovizualului.

2. În anul 2014, în adresa Consiliului Coordonator al Audiovizualului a parvenit sesizarea dnei Ana Guțu, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, prin care roagă ca CCA să solicite distribuitorilor de servicii radio și posturi TV retransmise din Federația Rusă pe teritoriul Republicii Moldova prin frecvențe terestre sau eter, ca buletinele de știri și emisiunile de dezbateri politice produse în Federația Rusă și distribuite pe teritoriul Republicii Moldova să fie înlocuite cu alte emisiuni, de exemplu: știri europene, republicane sau locale, emisiuni de muzică, enciclopedie sau

divertisement.

Ca urmare a examinării circumstanțelor invocate în adresare, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a decis efectuarea unei monitorizări tematice a emisiunilor informativ-analitice preluate de posturile de televiziune „Prime”, „TV 7”, „RTR Moldova”, „Ren Moldova” și „Rossia 24”, privind respectarea legislației audiovizuale naționale a Republicii Moldova.

Conform prevederilor art. 37 alin. (1), art. 40 alin. (1) lit. a), b), d), art. 41 alin. (1) lit. a) din Codul audiovizualului nr. 260-XVI din 27.07.2006 au fost monitorizate principalele buletine informative ale posturilor de televiziune transmise din Federația Rusă: Prime („Время” – ora de difuzare 21:30); TV7 („Сегодня” – ora de difuzare 18:00); RTR Moldova („Вести” – ora de difuzare 19:00); Ren Moldova („Новости 24” – ora de difuzare 19:30); „Rossia 24” („Вести” – orele part-time seara 19:00-23:00).

Monitorizarea s-a desfășurat în perioada 18-24 aprilie 2014.

În perioada de raport, posturile de televiziune „Prime” (49 de subiecte), „TV 7” (49 de subiecte), „Ren Moldova” (21 de subiecte), „RTR Moldova” (94 de subiecte) și „Rossia 24” (65 de subiecte) au difuzat 278 de materiale pe teme de politică internă și externă, de relații internaționale, inclusiv conflictul militar din Ucraina.

Dintre toți subiecții politici prezenți în cadrul buletinelor informative ale celor 5 posturi de televiziune supuse monitorizării, în reflectarea diferendului din Ucraina și a conflictului ruso-ucrainean, „Guvernul Ucrainei” a beneficiat de cea mai mare pondere de reflectare în știri - 40,3%, fiind urmat de „Adepții Separatismului” – 18% și „Președintele Federației Ruse” – 15,8%. „Conducerea Federației Ruse” a avut o pondere de 11,5% de reflectare în cadrul buletinelor de știri difuzate în perioada de raport, fiind urmat de „Statele Unite ale Americii” și „Uniunea Europeană” cu 9,7% și, respectiv, 4,3%.

Subiecții politici: Guvernul Ucrainei și SUA au fost prezentați într-o manieră vădit negativă și indirectă, iar Președintele Rusiei, V. Putin, și Conducerea Federației Ruse au fost mediatizați, în general, neutru și ușor pozitiv.

În relatarea subiectelor în cadrul buletinelor informative și a emisiunilor informativ-analitice transmise din Federația Rusă se atestă faptul că posturile de televiziune „Prime”, „TV 7”, „Ren Moldova” și, în special, „RTR Moldova” și „Rossia 24” promovează și intensifică zvonuri neconfirmate, manipulează prin text și imagini, utilizează etichetări pentru

a discredita și a prezenta într-o conotație negativă una din părțile conflictului (Guvernul Ucrainei), dezinformează și manipulează opinia publică cu privire la evenimentele din Ucraina prin tertipuri de comentariu și de montaj în scopul susținerii informaționale a forțelor separatiste.

Astfel, ca urmare a examinării Raportului de monitorizare a serviciilor de programe informative transmise din Federația Rusă la posturilor de televiziune „Prime”, „TV 7”, „RTR Moldova”, „Ren Moldova” și „Rossia 24”, a dezbaterilor publice din data de 04.07.2014, prin Decizia nr. 94, CCA a aplicat sancțiuni posturilor TV pentru nerespectarea prevederilor legale, iar distribuitorilor de servicii aflați sub jurisdicția Republicii Moldova le-au fost impusă sistarea retransmisiei postului de televiziune „Rossia 24” pînă la data de 1 ianuarie 2015.

3. În cadrul ședinței publice din 25 iulie 2014, prin Decizia nr. 105 (art. 3), Consiliul Coordonator al Audiovizualului a decis efectuarea unei monitorizări tematică, în perioada 14-20 iulie 2014, cu privire la respectarea principiului echilibrului social-politic, echidistanței și obiectivității în cadrul emisiunilor informative ale posturilor de televiziune „Prime”, „TV 7”, „RTR Moldova” și „Ren Moldova” transmise din Federația Rusă.

În cadrul buletinelor informative ale celor 4 posturi de televiziune monitorizate, „Guvernul Ucrainei” a beneficiat de cea mai mare pondere de reflectare în știri – 34,5%, fiind urmat de „Președintele Federației Ruse” – cu 17,7%. „Conducerea Federației Ruse” și „Adepții Separatismului” au avut un volum echilibrat de mediatizare de 15,3% și, respectiv, 14,1%. „Uniunea Europeană” a avut o pondere de 8,9% de reflectare în cadrul buletinelor de știri difuzate în perioada de raport, iar „Statele Unite ale Americii” – 9,3%.

În relatarea subiectelor în cadrul buletinelor informative și a emisiunilor informativ-analitice transmise din Federația Rusă se utilizează etichetări pentru a discredita și a prezenta într-o conotație negativă una din părțile conflictului (Guvernul Ucrainei), manipulează prin text și imagini, dezinformează opinia publică cu privire la evenimentele din Ucraina prin tertipuri de montaj și de comentariu în scopul susținerii informaționale a forțelor separatiste, promovează și intensifică zvonuri neconfirmate, face uz de cuvinte defăimătoare și ofensatoare la adresa forțelor armate ucrainene, propagă ura față de valorile europene și euroatlantice, promovează și intensifică zvonuri neconfirmate.

Astfel, în cadrul dezbaterilor pe marginea raportului, membrii CCA au menționat că radiodifuzorii poartă responsabilitate editorială pentru

alcătuirea serviciilor de programe destinate recepționării de către public, iar posturile TV care au comis derogări de la prevederile Codului audiovizualului la comunicarea audiovizuală cu conținut informativ-analitic au fost sancționate. Așadar, posturilor „Prime”, „TV 7” și „RTR Moldova” le-a fost aplicată amendă maximă, iar „Ren Moldova” – suspendarea publicității pentru 72 de ore.

4. În cadrul ședinței publice din 4 martie 2015, prin Decizia nr. 4/19 (pct. 1), Consiliul Coordonator al Audiovizualului a decis efectuarea unei monitorizări tematice a emisiunilor informativ-analitice, cu excepția emisiunilor autohtone, ale posturilor de televiziune „Prime”, „TV 7”, „RTR Moldova”, „Ren Moldova” și „Rossia 24” la capitolul respectării legislației audiovizuale naționale a Republicii Moldova, pe parcursul a 7 zile fiecare.

Rezultatele monitorizărilor efectuate au atestat că majoritatea subiectelor difuzate de aceste posturi de televiziune au fost consacrate conflictului ucrainean și au fost realizate într-o tonalitate moderat agresivă. Subiectele difuzate de acestea s-au axat, în general, pe denigrarea autorităților ucrainene, acreditarea ideii că Uniunea Europeană și SUA sînt interesate în escaladarea conflictului, iar Rusia este prezentată ca unica parte promotoare a păcii. O deosebită intensitate și agresivitate, dar și o durată mai mare, aceste mesaje le au în emisiunile informativ-analitice de format documentar. Prin aceste mesaje se promovează consecvent și continuu un discurs care incită la ură (art. 2, Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare). În reportajele difuzate în perioada de raport, părții ucrainene i se construiește imaginea de dușman, agresor, criminal, războinic, responsabil de dezastru și de omorul oamenilor pașnici, iar violențele și acțiunile militare ale separatiștilor sînt prezentate că au scopuri pașnice. În concluzie, menționăm că scopul prezentei lucrări vizează atenționarea, sensibilizarea opiniei publice și a mediului universitar și academic privind combaterea discursului de ură în spațiul audiovizual din Republica Moldova. În speță, a fost investigat și elucidat aspectul acestui flagel în cadrul serviciilor de programe audiovizuale. Metodele aplicate țin de analiza comparativă, hermeneutică și disociativă, aplicată cercetării temei în discuție. S-au operat multiple tehnici și metode empirice și paradigmatic de instrumentare a fenomenului discursului de ură în Republica Moldova, oferindu-se tacit și unele sugestii, propuneri și doleanțe de asanare a mediului audiovizual la acest capitol deosebit de sensibil pentru societatea basarabeană, care se zbate în prezent între Est și Vest, între modelul european și fantomele celui euroasiatic.

BIBLIOGRAFIE

Codul Audiovizualului al Republicii Moldova din 27.07.2006.

Codul de conduită al radiodifuzorilor (adoptat prin Decizia nr. 127 din 26.12.2007 a Consiliului Coordonator al Audiovizualului din Republica Moldova).

Convenția Europeană cu privire la Televiziunea Transfrontalieră, Strasbourg, 5.V.1989.

Legea Cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010

Legea Pentru ratificarea Convenției europene cu privire la televiziunea transfrontalieră, nr. 1555 din 19.12.2002.